

VERBONDEN VOOR HET LEVEN

1. 'Verbonden voor het leven', zo luidt het thema voor het komende jaar.

En het zal u niet verbazen, als ik zeg dat we voor deze formulering gekozen hebben, omdat we er op die manier een aantal zaken onder zouden kunnen laten vallen, maar ook, omdat we ermee zouden kunnen spelen. Het thema, op deze wijze geformuleerd, bevat tal van aspecten die in het komende seizoen aan de orde zullen komen. Anders gezegd, je kunt met het thema, op deze wijze geformuleerd, meer kanten op.

Zo kan je bij het woord 'verbonden' denken aan verbonden als een deelwoord, een participium van 'verbinden', verbonden zijn aan iets of iemand. Maar je kunt ook, al is dat misschien wat ongebruikelijker denken aan het meervoud van het bijbelse begrip 'verbond'.

Zo'n zelfde oefening kan je ook doen bij het woord 'leven'. Je kunt dat woord heel simpel nemen. Zo kan het gaan over iemands leven. Leg je op het woord meer nadruk dan kan er een contrast met dood of sterven ontstaan.

En neem je het als geheel 'verbonden voor het leven', dan ontstaan er weer andere mogelijkheden om het in te vullen.

Het zou boeiend zijn om over dit alles verder onderling met elkaar van gedachten te wisselen: wat het thema bij een ieder oproept aan associaties, beelden en wellicht ook ervaringen. Misschien iets voor bij de koffie straks, als een begin van gesprek over het jaarthema?

2. Twee kernwoorden staan dit jaar centraal.

Het eerste: het bijbelse kernwoord 'verbond'. Ik schreef het al eerder: het woord mocht vroeger een centraal begrip zijn, dat vaak gebruikt en genoemd werd, met conciliair proces kwam het woord weer even in de belangstelling, maar tegenwoordig kan je niet bepaald zeggen dat veel mensen er wat mee hebben. Ik wil er dit jaar toch aandacht voor vragen, omdat het hier toch wel gaat om een van de bijbelse kernwoorden.

In het leerhuis zullen we ermee bezig zijn, maar ook in een aantal zondagse diensten. We zullen zien dat het begrip vele schakeringen kent als ook dat je niet van het verbond in het algemeen kan spreken, omdat er tal van verschillende verbonden zijn. Dat heb ik dan ook tot uitdrukking proberen te brengen door te spreken - het thema van het leerhuis - 'Het verbond in soorten en maten'. Het mag dan het verbond heten, maar er zijn wel heel verschillende verbonden. Het verbond met Noach is wat anders dan het verbond met Abraham. En dan ga ik nog

weer voorbij aan het feit dat God *twee keer* een verbond met Noach sluit. De eerste is een andere dan de tweede, hoewel er wel over 'het Noachitisch verbond' gesproken wordt. En dan wordt daarmee niet het verbond bedoeld, waarover wij lezen, in Genesis 6, maar dan gaat het over het verbond dat we allemaal kennen, omdat de regenboog daarmee verbonden is. Dat verbond kennen we uit Genesis 9. Het is het eind van het zondvloedverhaal, het eind in de dubbele betekenis van het woord. Als het thema 'verbonden aan het leven' ergens bij past, dan is het wel met dit verbond. Het is een verbond dat je met recht een verbond voor het leven mag noemen, in die heel specifieke betekenis van het woord 'leven, waar ik zojuist over sprak. Het is een verbond met alle leven, het is een verbond voor het leven, in de betekenis van 'voor altijd', maar het is ook een verbond dat het leven op het oog heeft, na alle dood en verwoesting die er geweest is.

3. Er is nog een tweede kernwoord. Dat is het woord 'leven'. Niet minder een bijbels kernwoord, maar we kozen er ook voor, omdat we de zaak van het geloof ook van een andere kant willen benaderen, zagezegd, vanuit ons bestaan.

Het is steeds een wisselwerking: het bijbels verhaal en ons leven, ons levensverhaal. En die wisselwerking willen we ook steeds in het oog houden. En dan kun je op verschillende manieren inzetten: je kunt bij de Bijbel inzetten om vandaaruit bij ons bestaan uit te komen, te kijken wat die Bijbel voor ons leven te zeggen heeft. Maar je kunt ook inzetten bij ons bestaan, omdat vandaaruit vragen ontstaan, waarvan het goed is om ze met elkaar te bespreken, juist omdat je niet goed weet hoe je daarmee om moet gaan. Goed is het dan om van andere geloofsgenoten te horen hoe zij daarover denken.

Het kernwoord mag dan het woord 'leven' zijn, maar waarover we met name dit jaar met elkaar in gesprek willen, is het *levenseinde*. Het onderwerp werd door een gemeentelid aangereikt. En daar ben ik altijd erg blij mee, als dat gebeurt, als iemand komt met iets dat haar of hem erg raakt en waar zij graag in de gemeente aandacht en gesprek voor zoeken.

Het *levenseinde*, een uitermate lastig onderwerp, de vragen eromheen zijn hedentendage legio, hoe anders dan vroeger. Maar de situatie is vandaag de dag anders geworden, zo tenminste zeggen we het. En dat is voor een gedeelte zeker waar. Diverse vragen rond het *levenseinde* zijn het gevolg van de medisch-technologische ontwikkelingen, maar er is dunkt me meer aan de hand. Het heeft ook te maken met wie wij zelf zijn geworden. We vragen steeds meer ruimte voor onszelf, we willen het zelf allemaal bepalen. Het is het woord 'autonomie' dat het

kernwoord van onze dagen is geworden. Het antwoord op veel vragen rond het levenseinde is ervan afhankelijk hoe je tegen deze kwestie van de autonomie aankijkt. We zullen dat in de kring die aan deze thematiek gewijd is, ongetwijfeld snel zien.

Ik zie naar dat gesprek uit, hoe spannend me dat ook lijkt, omdat het hier ook flink zoeken zal zijn, juist als leden van de christelijke gemeente, die ook van de Ander weten, de ander met een hoofdletter, en dan ook het woord 'Heteronomie' met een hoofdletter zullen schrijven? Een spannend en boeiend gesprek, omdat het ook hier om wisselwerking zal gaan. Het kan geen kwestie van of het een, autonomie, of van het ander, complete heteronomie, zijn. Zo gaat dat immers in een God-mens relatie. Ze zijn er allebei: God en mens, en ze mogen er ook allebei zijn. Ook de mens mag er helemaal zijn. God heeft hem ten slotte niet voor niets ruimte gegeven om te leven. O.k. niet los van Hem, maar ook weer niet zo dat die mens zo aan God is vastgeklonken dat hij/zij geen kant meer op zou kunnen of mogen.

Er is nog een andere reden waarom ik het bijzonder vind dat een gemeentelid met zo'n onderwerp komt, omdat het mij toont dat iemand niet zegt: 'Ach, ik zoek het zelf wel uit, ik bepaal het zelf wel.' Hoort u de kwestie van de autonomie: 'Ik bepaal het zelf wel.' Nee, het gesprek in de gemeente wordt hierover gezocht. Door de kwestie hier in het midden van de gemeente neer te leggen, laat diegene zien dat de christelijke traditie van belang is voor de mening, en vast ook meer, voor de houding en het gedrag in dezen. Een indringende kring is het. De vragen zijn indringend, dat zullen ook de gesprekken zijn. Mijn rol daarin? Om in dezen de christelijke traditie indringend te berde te brengen. Maar wees niet bang, het zal niet gaan om de manier van de pastoor van Liemde. Die geloofstraditie kan niet anders dan bevrijdend ter sprake gebracht worden, en dus heilzaam voor mensen.

4. Twee korte bijbelverhalen lezen we. Allebei uit het Oude Testament. Die keuze deed ik bewust. Niet omdat het in het Nieuwe Testament niet over het verbond gaat, zeker wel, maar we moeten wel zeggen dat het verbond toch eigenlijk wel een typisch oudtestamenteel thema is. Ik koos voor deze teksten, omdat het met Genesis 6 gaat om de allereerste keer dat het thema wordt aangeslagen. Op een plek waar je dat niet direct verwacht. Midden in het zondvloedverhaal. U vindt het in vers 16 van hoofdstuk 6: 'Ik zal met u een verbond oprichten', maar dat moet je wel lezen tegen de achtergrond van vers 17. Want dan duidelijk wordt? Dat het een verbond van de uitzondering is. Het is een watervloed over

de aarde, 'maar ... met u zal ik een verbond oprichten'. Dat mag je in dit verband wel zeggen: 'een verbond voor het leven.'

5. Zelf las ik u de enige tekst in het Oude Testament voor, waar sprake is van een nieuw verbond: Jeremia 31. Een tekst, zo mag u weten die tal van exegeten heeft beziggehouden. Eindeloos veel is erover geschreven. De reden? Het is nog niet zo eenvoudig te bepalen wat nu precies het nieuwe van dit nieuwe verbond is. Daar bestaat nogal discussie over.

Gemeente, nu zal ik het daar vanmorgen niet over hebben, wat ik alleen wil zeggen, is dat het met name deze tekst is die een enorme doorwerking heeft gehad, niet in het minst in het Nieuwe Testament. Nu gaat het mij om de verbondsformule die erin voorkomt, een zinnetje dat op tal van plaatsen in het Oude Testament tegenkomt. Als ik nog eens een theologie van het Oude Testament zou moeten schrijven, dan zou dat mijn 'eerste woord' zijn. Een prachtige formule is het. Prachtig, omdat je hier opnieuw die wisselwerking ziet. U vindt hem in vers 33: 'Ik zal hun tot een God zijn en u zult mij tot een volk zijn.' En dan moet u weten dat Hij in het verbond dat Hij met de vaders heeft gesloten, zich een Baäl heeft getoond, waar Hij nu toezegt een God voor zijn volk te zullen zijn: Iemand die niet op strepen zal gaan staan, als de partner zich niet gedraagt zoals afgesproken. Maar een verbond heeft twee partners, hetgeen betekent dat beiden verplichtingen aangaan. Daar is de wisselwerking. 'En u zult mij tot een volk zijn.' 'U zult voor mij een gemeenschap zijn.' Dat is verrassende taal, in onze dagen, waar alles om het individu draait. Maar hier worden we gevraagd om een gemeenschap voor Hem te zijn. 'Voor mij'. Dat kan je op tal van manieren invullen. U moet er vooral de ruimte in horen die we van Hem krijgen. En het heeft ook te maken met 'spelen', met 'spelen voor Zijn aangezicht'. Dat we daar in het komende seizoen iets van waar zullen maken. Iets dat kan, dunkt me, juist omdat dat andere (!) voorop gaat: 'Ik zal u tot een God zijn.' Verbonden voor het leven.

*Startzondag, 11 september 2011
Bethelkerk, Den Haag*

NOACH EN HET VERBOND

1. De gewoonte om in kerkdiensten specifieke aandacht te schenken aan het jaarthema mogen we vorig jaar dan geen vervolg hebben gegeven, dat willen we dit jaar wel doen. Zes themadiensten over het verbond mag u verwachten. Ze staan in verbinding met de zes leerhuisochtenden, waarin we naar een zestal verbondssluitingen kijken. Met Noach (Genesis 6 en 9), met Abraham (Genesis 15 en 17), met Mozes (Exodus 19-20, 24 en 34), met het volk in Sichem (Jozua 24), met David (niet in 2 Samuël 7, maar wel in Psalm 89) en opnieuw met het volk (in Jeremia 31, de enige plek in het Oude Testament waar van een *nieuw* verbond sprake. Een buitengewone intrigerende tekst is dat, zo wil ik u nu alvast zeggen. Een tekst ook die een grote doorwerking heeft gekregen in het Nieuwe Testament.

Ik heb het voor u uitgezocht, het woord 'verbond' komt 287 keer voor in de Bijbel. Je mag het dan ook beslist een kernwoord noemen. Ik koos voor *deze* teksten, omdat we hier met de klassieke teksten over het verbond te maken hebben. Maar ook op tal van andere plekken in het Oude Testament horen we van verbondssluitingen. In boeken over het verbond zijn het met name deze verhalen die dan uitgebreid besproken worden. We kennen ze als de verhalen over het Noachitisch verbond, het Abrahamitisch verbond, het Mozaïsch verbond, de verbondsvernieuwing in Sichem, het Davidisch verbond en het nieuwe verbond. Hier met deze verbondssluitingen gaat het over verbonden die God sluit met iemand of met het volk, maar we horen ook van verbonden die gesloten worden tussen mensen of tussen volkeren.

2. Vanmorgen de eerste themazondag. Die gaat - het zal u niet verbazen - over de eerste keer, de eerste keren dat het woord in de Bijbel voorkomt. Had ik u dat eerder gevraagd waar dat woord het eerst in de Bijbel voorkomt, dan zou het me niet verbaasd hebben, als u even had moeten nadenken en het verhaal van de regenboog had genoemd, de regenboog als teken van het verbond dat God de wereld niet weer aan de ondergang zal prijsgeven. Maar dat is niet het geval. Het woord valt al eerder. Op een opmerkelijke plek? Dat zal je wel denken. Het valt namelijk midden in het zondvloedverhaal.

Is die eerste keer ook programmatisch te noemen voor heel het spreken in de Bijbel over het verbond? Ik zou denken van wel. 'Verbond voor het leven', zo noemde we het *jaarthema*. Dat lijkt me heel passend voor

de eerste keer, eerste keren dat het woord 'verbond' voorkomt, hier in Genesis. Maar dat niet alleen, het lijkt me ook programmatisch te zijn voor alle spreken over het verbond in de Bijbel. Het zijn verbonden voor het leven. In alle betekenissen van het woord. Ik sprak daar eerder over, in de startdienst een paar weken geleden en ga dat hier dus niet allemaal herhalen.

3. Lieve gemeente, voordat we naar de bijbelse teksten kijken, wil ik eerst toch nog een paar dingen vooraf zeggen. Ik hoop niet dat de mensen die afgelopen dinsdag in het leerhuis waren, dat erg vinden, maar ik moet een aantal dingen van afgelopen dinsdag ook hier naar voren brengen. Ik zal niet alles herhalen, maar een paar dingen zijn wel nodig om op één lijn te komen. Het zou niet goed zijn, als u uw voorsprong behoudt. Toch? Dan begin ik met te zeggen dat het gaat om het Hebreeuws begrip *berit*. Je schrijft: *berit*, maar je spreekt het uit als *beriet*. De klassieke weergave in het Nederlands is 'verbond' (in het Engels: *covenant*, in het Duits: *Bund* en in het Frans: *alliance*). Ik zeg met opzet 'de klassieke weergave', want wie in de NBV kijkt en de tekstplaatsen waar het woord *berit* voorkomt, daarmee vergelijkt, die zal zien dat het woord op heel verschillende manieren wordt weergegeven. Soms wordt het keurig netjes met 'verbond' weergegeven, maar je kunt ook het woord 'verbintenis' tegenkomen of 'overeenkomst', maar ook het woord 'belofte' en het woord 'verplichting'. Het gebeurt zelfs wel dat het woord in een hoofdstuk verschillende keren wordt weergegeven. Jammer vind ik dit alles. Ik snap heus dat je het woord misschien niet altijd kan weergeven met 'verbond', maar nu zit er teveel variatie in. En dat niet alleen, het leidt er ook niet toe dat een lezer zelf kan ontdekken dat het hier om een centraal begrip gaat.

4. Waar hebben we het dan over? Oftewel, wat is een *berit* nu precies? Als het gaat om het sluiten van een verbond, dan denken veel mensen toch aan zoiets als het aangaan van een relatie, van een partnerschap. Met wederzijdse rechten en plichten O.k., maar de nadruk lijkt toch vooral te liggen op 'relatie'. Iemand als Valeton, een oudtestamenticus uit de ethische richting, mag dan 100 jaar geleden al hebben laten zien dat dat het niet is, maar zo heeft men er wel nog lang tegenaan gekeken. Met een heel andere opvatting kwam Ernst Kutsch. Hij vertaalde het begrip met 'verplichting' om te vervolgen met te zeggen dat er verschillende verplichtingen waren. Je had de zelfverplichting: iemand verplichtte zichzelf tot iets. Je had de opgelegde verplichting: de ander werd tot iets verplicht. En je had de wederzijdse verplichting: zowel de ene partner was tot iets verplicht als de ander. Nou past het niet om

lelijk te doen over deze gedachten over wat een *berit* is, want elementen van beide visies op *berit* zitten er wel in, maar tegenwoordig zitten we op een iets ander spoor. Dat heeft ermee te maken dat er meer oog is voor de *Umwelt* van Israël. Er zijn talloze links ontdekt met vergelijkbare begrippen in de landen eromheen. En wat blijkt dan? Dat je bij *berit* meer moet denken aan een overeenkomst, nog beter: aan een verbintenis. Iemand gaat een overeenkomst aan, een verbintenis en Hij verbindt zich ook ergens aan. Hij verbindt zich niet alleen aan iemand, maar Hij verbindt zich ook aan iets, om iets te doen. U ziet, daar komt iets van de verplichting terug.

'Verbintenis', dat lijkt mij nog niet zo'n slechte weergave van *berit*. Zou ik u nu verder en dieper in het begrip *berit* moeten inleiden, zoals ik afgelopen dinsdag heb gedaan, dan zou u daarnaast nog zien dat het begrip een groot aantal keren voorkomt in parallelie met het woord 'trouw' (of als ik de Statenvertaling vanmorgen mag citeren: met het woord 'goedertierenheid', als u tenminste nog weet wat dat is). Als het niet zulke andere associaties opriep, zou ik bij *berit* wel van 'trouwverbond' willen spreken.

Nog een ding, voordat we naar de teksten van vanmorgen gaan, want je mag dan misschien denken - zeker ook na het lezen van Genesis 6 en 9 dat er steeds sprake is van God die een verbond sluit met - in ons geval Noach, maar het omgekeerde komt ook voor. Nooit geweten?! Nee, nooit geweten. Ik niet tenminste, totdat je de moeite neemt om alle plekken waar het woord 'verbond' voorkomt, na te lopen. Twee teksten kwam ik tegen, waarin sprake is van een mens die een verbond sluit met God: Hizkia (in 2 Kron. 29:10) en Sekanja (in Ezra 10:3)!

5. Twee verhalen, twee passages las ik u voor, waarin gesproken wordt over het verbond: een passage uit Genesis 6 en een passage uit Genesis 9. In beide passages is Noach de centrale figuur. En dan kan er wel gesproken worden over het Noachitisch verbond, die aanduiding geldt dan toch voor het verbond waarvan in Genesis 9 sprake is, en *niet* van Genesis 6. Die allereerste keer dat het woord valt, dat verbond heeft geen naam. Maar gaat het hier dan niet om hetzelfde verbond? Nee, moeten we zeggen. Als u daarover verbaasd bent, dan heeft dat, naar ik vermoed, nu juist precies te maken met onze gedachten dat een verbond toch met name een relatie is. Waar we oog voor dienen te hebben, is dat het hier wel om twee verschillende verbonden gaat. Nu klinkt dat zo raar, en ook onlogisch. Maar dat wordt anders, als je je realiseert dat bij *berit* toch met name gedacht moet worden aan een verbintenis die iemand aangaat. En nu ga je met iemand een verbintenis aan, zeker, maar de nadruk ligt hier toch met name op de inhoud van de

verbintenis: waartoe verplicht iemand zich om dat woord toch maar even te gebruiken. Maar je kunt ook zeggen: waartoe verbindt hij zich? Hij mag dan met dezelfde figuur een verbond oprichten, het zijn wel twee (verschillende) verbintenissen die God aangaat. *Opricht* moet je zeggen, want dat is het woord dat hier gebruikt wordt. Zou je dan de terminologie van Kutsch gebruiken, dan moet je ten aanzien van Genesis 6:18 - de allereerste keer dat het woord verbond in de Bijbel voorkomt - zeggen dat het hier om een opgelegde verplichting gaat: 'Jij moet de ark ingaan, samen met je zonen, je vrouw en de vrouwen van je zonen. En van alle dieren moet je er twee in de ark brengen om ervoor te zorgen dat die samen met jou in leven blijven.' Een verbintenis voor het leven. Een verbond voor het leven, dat mag je wel zeggen. Kijk, gemeente, daar ligt wel de spits van dit verhaal. Nee, ik wil niet aan de rest voorbij, aan dat enorm pijnlijke gebeuren van de vloed. Aan die God die het niet meer kan aanzien dat het met die mens niet goed zit. Tot in zijn hart niet, maar het is ook een God die aan smalsporen niet voorbijgaat, die op dat smalspoor van een Noach verder gaat. Een God die ook laat zien dat Hij voor die ene oog en aandacht heeft. Die ene rechtvaardige. Wat met dit verhaal ook duidelijk wordt, hoezeer het er wel om gaat hoe je leeft of je zo'n *tsaddik* bent, zo'n rechtvaardige.

6. En bij die ene verbintenis laat de Here God het niet. Hij voegt er nog een aan toe. En natuurlijk, je begrijpt dat dat verbond alle nadruk heeft gekregen, als je ziet wat deze verbintenis inhoudt: 'Niet weer zal alle vlees door de wateren van de vloed worden uitgeroeid. Niet weer zal er een vloed zijn die de aarde verderft.'

Want daar zit ook de gedachte in dat God zich niet opnieuw zal laten bepalen door de zonde van de mens. Dat zou allemaal weer kunnen gebeuren toch, zo'n zelfde situatie als aan het begin van hoofdstuk 6 wordt verteld, alle reden om weer met een vloed te komen. Nee, zegt God, dat gebeurt niet. Het zal nooit meer gebeuren. Hij zal zich nooit meer zo door de mens en zijn handelen laten bepalen. Hoort u het, gemeente, hoort u het. Het zijn dezelfde woorden die we hier horen, die we op de laatste themazondag ook zullen horen: *niet weer*. Wat ik hier hoor? Mij doet dat nu al - de allereerste keer dat we het woord 'verbond' tegenkomen - denken aan dat nieuwe verbond. Dat zou maar één keer voorkomen? Kent u God zo? Nou ik niet. Daarvoor houdt Hij veel te veel van zijn mens. Daarvoor houdt Hij veel te veel van u en van mij. 'Niet weer.' Zo verbonden is Hij met uw en mijn leven!

*Themazondag, 9 oktober 2011
Bethelkerk, Den Haag*

ABRAHAM EN HET VERBOND

1. Het is met tal van groten uit Israël met wie God een verbond sluit. Met Noach, zo zagen we de vorige keer, met Mozes zullen we de volgende keer zien, en met David daarna, maar vandaag is het vizier op Abraham gericht, een hele grote gestalte uit de geschiedenis van Israël, en tegelijkertijd ook iemand die heel dicht bij ons staat. Tal van geloofstrekjes van hem herkennen we in onszelf, zoals bijvoorbeeld die lach waar we het vorige week over hadden. Die lach over het feit dat God Abraham op zijn leeftijd nog met zo'n belofte kwam. Te idioot voor woorden, we zeggen dat Abraham helemaal na. Maar er zijn ook momenten dat we hem minder makkelijk tot niet kunnen volgen, in het bijzonder op die breekpunten in zijn leven: wanneer hij met heel zijn familie breekt (Genesis 12), en later, als hij zelfs zijn zoon op het spel zet (Genesis 22). Dan volgen wij hem niet meer.

Vandaag kijken we naar het verbond dat God met Abraham sluit, hier in Genesis 17. Zo zeggen we dat nu wel: het verbond dat God met Abraham sluit, als we dan maar niet vergeten dat aan dat verbond tal van aspecten zitten, die hier stuk voor stuk de revue passeren.

2. Ik weet niet, of het u is opgevallen, toen ik u dit verhaal voorlas, maar vijf keer hoort u: 'En God zei tot/met Abraham.' Vijf Godsredes zijn het. Die vijfde keer is eigenlijk niet echt nodig. Maar dat heeft ermee te maken dat Abraham God niet gelooft, althans de belofte van een zoon van Sara en hem zich niet kan voorstellen, de belofte die God aan Abraham doet. Dat maakt dat God nog een keer tot hem moet spreken.

Vijf Godsredes zijn het. Ik neem u even mee naar het begin van de middelste drie Godsredes. Hoor hoe die tweede Godsrede begint: wat mij betreft, en de derde: wat jou betreft en de vierde: wat Saraï, je vrouw betreft. Een ieder krijgt zijn eigen verhaal. Een ieder heeft zijn eigen Godsrede. God spreekt tegen een ieder weer iets anders. We krijgen niet allemaal hetzelfde te horen. Zo zittten we hier ook. We mogen dan allemaal hetzelfde verhaal horen, maar iedereen pikt er weer wat anders uit op. Iets dat in de eigen situatie voor een ieder van ons van toepassing is. Zo gaat God met ons om. Een ieder van ons krijgt van Hem een eigen persoonlijk woord.

3. Het mag in de diverse Godsredes steeds over het verbond gaan, en dan ook over de *trouwbelofte*, zoals ik dat aspect van het verbond, in

mijn eerste preek over het verbond in de startdienst noemde: 'Ik zal je vermeerderen, meer en meer' in de 2e Godsrede en 'Ik geef jou en je nageslacht het land Kanaän tot eeuwig eigendom' in de 3e Godsrede. Oftewel het gaat in die twee Godsredes om land én volk. Die twee horen in de Schrift steeds bij elkaar. Een volk kan geen volk zijn, als het niet ergens in een land kan wonen. Daar gaat het dan ook in het bijzonder om in de strijd tussen Joden en Palestijnen. Het is het gevecht van een volk om land. Het gevecht van het ene tegen het andere volk om hetzelfde stuk land.

Maar vanmorgen, lieve gemeente, vanmorgen, gaat het mij om de middelste Godsrede. En u weet, als u een beetje in de Bijbel thuis bent, dat het om het midden draait, letterlijk, maar ook figuurlijk. Het meest belangrijke wordt in het midden van het verhaal gezegd. Het is de passage over de besnijdenis. Wij horen dat enigszins ongemakkelijk aan. Toch? In het leerhuis, toen we het hierover hadden, voelden we ons ook enigszins ongemakkelijk. Dat heeft met het onderwerp te maken, dat met name. Maar we horen het ook aan, met het gevoel, dit gaat niet over ons. Wat moet ik hiermee?

4. Ik weet niet hoe u de discussie ervaart die er op dit moment in Nederland is over de besnijdenis, maar ik heb het vermoeden dat het toch enigszins langs ons heen gaat, het raakt ons niet echt, terwijl we tegelijkertijd haarfijn aan voelen dat we ons niet buiten de discussie kunnen opstellen. Er staat wel wat op het spel. We zijn het misschien wel eens met het voorstel om het hier in Nederland te verbieden, maar tegelijkertijd beseffen we heel goed dat we daarmee zowel de jood als de moslim diep in zijn geloof raken. Voor hen gaat het hier om wezenlijke zaken. Als we ons vanmorgen even op de jood concentreren, dat gaat het om dit verhaal, om Genesis 17. Zou dat, die besnijdenis, hem verboden worden, hij zou op grond van zijn geloof God niet meer gehoorzaam kunnen zijn. Hij zou niet meer trouw zijn aan Gods verbond met hem, want daarvan is de besnijdenis immers het teken! Een eeuwig verbond zelfs. Realiseren we ons dat, dan zouden we ons naast hem moeten opstellen. En niet alleen naast hem, maar ook naast de moslim.

5. Die opdracht tot de besnijdenis staat in het midden! Een wilt u nu eens met mij naar het slot kijken, direct nadat God weer ten hemel is gevaren (17:22). Ziet u het? Abraham die direct (!) doet wat God tegen hem gezegd had, heel speciaal tegen hem. En Abraham nam zijn zoon en al de in zijn huis geboren en al de met zijn geld gekochten, al het mannelijke, de mannen van Abrahams huis, en besneed het vlees van

hun voorhuid. Hij doet wat God hem gezegd had, *op dezelfde dag* (!) nog dat God tot hem gesproken heeft! Een slot om toch even over na te denken! Kom daar bij ons eens om, toch? Wij hebben vaak tal van mitsen en maren. Zie wat hier gebeurt. 'En hij besneet het vlees van hun voorhuid op dezelfde dag als God tot hem gesproken had.' Niks geen uitstel. Niks geen: ach dat *komt* morgen wel, dat *doe* ik morgen wel. Maar direct doen, dezelfde dag nog. En je ontdekt tot je schaamte hoever wij daar in het geloof van zijn afgeraakt. Prachtig om te zien, dunkt me, eerst dat wonderlijke ongeloof om even verderop te zien hoe Abraham ons de ge-hoor-zaamheid leert. Weer die twee elementen. Hij komt ons heel dichtbij, hij is als wij, maar even later staat hij toch weer behoorlijk ver van ons af, als het gaat om dat hele concrete doen van het geloof.

6. Nu weer terug naar het hart van deze tekst: de besnijdenis. En de vraag: wat moeten wij, christenen, nu met deze tekst, die zo speciaal voor de jood is én die ons vreemd is en blijft.

Gemeente, voor een aspect wil ik uw aandacht vragen. Wat mij eigenlijk steeds meer is gaan opvallen, is hoezeer het geloof bij ons toch allereerst een zaak van het hoofd is, en natuurlijk ook van het hart. Dat ik dat voorop zet, dat het een zaak allereerst van het hoofd is, is niet voor niks. Deze week sprak ik een jongere, eind twintig, begin dertig. Toen ik aan hem vroeg of hij in Amsterdam, want daar woont hij, nog betrokkenheid op de kerk had, zei hij: 'Nee, ik geloof het niet. Als je een beetje rationeel denkt, dat lukt mij niet meer.' Geloof verbonden met het hoofd, zogezegd. En hij is niet de enige. Want ben je wel een gelovige, dan gebeurt dat ook vaak en veel met het hoofd. Met als gevolg dat we er ook veel over praten. Natuurlijk is het ook een zaak van het hart, dat weet ik heus wel. Ik zal niet van u zeggen dat u niet met uw hart zou geloven. Maar ik wil nu toch een andere kant op, een kant die het christelijk geloof eigenlijk niet echt (meer?) kent. Een vraag: hoe diep grijpt het geloof in uw en in mijn eigen leven nu eigenlijk in? Ik moet dan heel eerlijk zeggen: 'Nou eigenlijk nergens echt.' En bij u? Kijk, en dan ben ik bij dit verhaal over de besnijdenis - die gelukkig geen vrouw treft, laat ik er dat voor alle duidelijkheid even bij zeggen - maar er komt hiermee wel een aspect naar voren dat wij in onze traditie niet echt kennen. Dit snijdt namelijk wel in het eigen vlees!

Kijk, dat is wat mij daarin raakt, treft, opvalt. Dat je lichaam een teken kent, een teken waarin je geloof zichtbaar wordt. Met de jood moeten we zeggen: waarin het verbond zichtbaar wordt. Hier is van een

opmerkelijke paradox sprake, want er wordt eerst gezegd: 'Dit is mijn verbond dat jullie zult bewaren, tussen mij en jou: al het mannelijke zal besneden worden'. En daarna wordt gezegd: 'Jullie moeten het vlees van je voorhuid besnijden, het zal tot een teken van het verbond zijn tussen mij en jullie.' Het verbond bestaat uit de besnijdenis en het teken van het verbond is de besnijdenis. Meer dan de paradox gaat het mij om dat geloofsteken in je lijf. Heel concreet. Zo diep gaat het blijkbaar. Zo diep wil God blijkbaar dat het erbij ons ingaat, zou je dat zo mogen zeggen?

7. We mogen zometeen de maaltijd vieren: dat is gemeenschap met Hem, Messias Jezus, die dat alles van het geloof in zijn lichaam heeft omgedragen. Lof zij Hem. Lof zij Christus.

*Themazondag, 4 december 2011
Bethelkerk, Den Haag*

MOZES EN HET VERBOND

1. De *grote* verbondsverhalen zijn ook steeds gekoppeld aan de groten van Israël: aan Noach, aan Abraham, - en vandaag - aan Mozes, en aan David. Elk van die mannen is verbonden met een hele specifieke plaats. Noach: de man van het water, Abraham: de man van het land, David: de man van de stad. En Mozes? Die zou ik de man van het hooggebergte willen noemen.

Wij mogen dan uit het boek *Exodus* lezen, het boek *Uittocht* dus. En die uittocht mag het grote thema van het boek zijn, het hoogtepunt van het boek is het toch niet. Dat is toch het Sinaï-gebeuren, dat in Exodus 19 begint en in hoofdstuk 40, het slot van het boek, eindigt. U ziet, het Sinaï-gebeuren neemt in Exodus de meeste (vertel)ruimte in beslag. Uittocht en Sinaï, dat zijn de twee grote zaken van het boek Exodus. Wat u niet moet denken, is dat deze twee zaken los van elkaar staan, want dat is niet het geval. Het gaat om uittocht, om bevrijding uit Egypte, uit het land van de benauwdheid, om direct daarna bij de Sinaï te leren hoe die vrijheid vast te houden, hoe die vrijheid in de praktijk van alle dag vorm te geven.

Daar nu, bij de Sinaï, dat hooggebergte in dat uiterste zuiden van de Negevwuestijn, speelt Mozes een wel heel bijzondere rol. Wat hij doet? Je zou kunnen zeggen dat hij fungeert als mediator, niet om een bestaand conflict te helpen oplossen, maar om te bemiddelen, om als tussenpersoon op te treden tussen God en het volk. Mozes moet de woorden van God naar het volk toe brengen, en de woorden van het volk bij de Here God. Zo zien we hem in déze hoofdstukken die we u voorlezen, ook optreden. Eindeloos gaat hij heen en weer. Dan weer naar boven, dan weer naar beneden. De ene keer gaat hij uit zichzelf, de andere keer roept God hem.

2. Twee passages hebben we u voorgelezen: Exodus 19-20 (maar dan zonder de Tien Woorden) en Exodus 24. Maar het liefst had ik u nog veel meer willen laten horen, eigenlijk vanaf hoofdstuk 19 t/m hoofdstuk 31. Weet u waarom? Omdat het, ook al zijn het een groot aantal hoofdstukken, feitelijk één verhaal is, dat zich op één plaats afspeelt: bij de Sinaï.

Dat het verhaal van Exodus 24 niet af is, kan ik u heel gemakkelijk laten zien. Hebt u een bijbeltje bij u? Dan kunt u het nog wat makkelijker volgen. Vers 12. Daar zegt God tegen Mozes: 'Klim op tot Mij, de berg op, en blijf daar, dan zal ik u de stenen tafelen geven, de

wet en het gebod die Ik heb opgeschreven om hen te onderwijzen.' Het zijn twee oproepen: 1. 'Klim op tot Mij' en 2. 'en blijf daar', gevolgd door een toezegging: 'Dan zal ik u de stenen tafelen geven.' Kijk je naar de uitvoering, dan hoor je daarna verschillende keren dat Mozes de berg beklom, en helemaal aan het slot dat hij daar bleef, veertig dagen en veertig dagen. Mozes heeft ook aan de tweede opdracht gehoor gegeven.

Nu Gods toezegging (van zijn gave van de stenen tafelen), hoe staat het daarmee? Die zou je nu toch ook in Exodus 24 verwachten? Dat roept - op zijn minst hier aan het slot - de vraag op of God zich ook aan zijn toezegging zal houden. Die spanning is vaker in de Schrift voelbaar: zal God ook doen wat Hij belooft. En u begrijpt wel waarom? Omdat dat telkens ook onze vraag is: zal God wel doen wat Hij belooft. Nu willen wij eigenlijk ook dat God direct doet wat Hij zegt. Wachten is iets dat velen van ons niet erg in het bloed zit en ons meestal ook niet erg goed af gaat. Kijk, gemeente, maar lees je nu door, dan krijg je ook te zien dat God zijn belofte nakomt. O.k., je moet wachten, maar het gebeurt wel. Kijk gemeente, dan begrijpt u nu ook waarom ik door wilde lezen tot het slot van Exodus 31, want daar nu hoor je dat God aan Mozes de twee stenen tafelen geeft, 'toen hij geëindigd had met te spreken op de berg Sinai'. En dan begrijp je ook waarom Mozes zo lang op de berg bleef, veertig dagen en veertig nachten: omdat God nog heel wat tegen hem te zeggen had (zie de hoofdstukken 25-31), dat hele verhaal over de ark en de eredienst rond die ark.

3. Ik moet u toch even de lijn van dit verhaal schetsen, juist ook in verband met ons thema (van het verbond). Want daardoor zullen we direct een belangrijk aspect van het verbond tegenkomen. Uit vier delen bestaat Exodus 19-31. Het eerste: Exodus 19-20, het tweede deel: Exodus 21-23, het derde: Exodus 24, en het vierde deel: Exodus 25-31. En daarin is een (A-B-A'-B') patroon aanwezig. Op hele korte noemer gebracht, het is: verhaal (19-20), wet (21-23), verhaal (24), wet (25-31). In het eerste en derde verhalende gedeelte is sprake van het verbond, in het tweede en vierde deel draait het om de wet: eerst naar haar maatschappelijke kant toe (21-23), daarna naar haar religieuze kant, maar beter is het om te spreken over de eredienst, de cultus, met de ark, de priesters, en alles wat daarbij hoort (25-31).

Wat ik u zo wil laten zien, als eerste aspect van ons thema: het verbond, is dat verbond en wet nauw bij elkaar horen. Kutsch - ik noemde zijn naam in mijn eerste preek over het verbond - bracht die twee elementen zelfs op één noemer, door het Hebreeuwse woord 'verbond' (=berit) te vertalen met 'verplichting'. Vertaal je het Hebreeuwse woord *berit* met

'overeenkomst', 'pact' of 'verdrag', want dat is ten slotte ook een kant die aan het woord *berit* vastzit, dan is die combinatie verbond-wet nog beter te begrijpen. Een verbond in de betekenis van een verdrag dat gesloten wordt, kent ten slotte de nodige bepalingen, waaraan de vazal zich heeft houden. Dat woord 'vazal' gebruik ik nu even niet voor niets, want daar gaat het hier met name om. Het is een vazalverdrag, waarin de leenheer te kennen geeft waaraan de leenman heeft te voldoen.

4. Dertien keer komt het woord 'verbond' in het boek Exodus voor. Ik zal u niet alle plaatsen noemen (2:24; 6:4,5; 19:5; 23:32; 24:7,8; 31:16; 34:10,12,15,27,28). De *meeste* keren komt het voor in een hoofdstuk dat we niet hebben gelezen, Exodus 34, het verhaal van de twee nieuwe stenen tafelen, waarin God het volk eerst meedeelt dat Hij met hen een verbond sluit en hen daarna oproept om *géén verbond* te sluiten met de inwoners van het land (34:12,15). Vanmorgen wil ik mij op echter op Exodus 24 concentreren, nog nauwkeuriger: op de verzen 3 t/m 12. Het verhaal staat bekend - zie ook het kopje boven het verhaal in de NBG-vertaling en NBV - als het verhaal van de verbondssluiting. Een hele bijzondere kan je het wel noemen. Nergens in het Oude Testament kom je (nog) een dergelijk verhaal tegen. We hebben in Exodus 24 dan ook met een bijzonder gebeuren te maken. Alleen al die ceremonie rond het bloed, waarvan de ene helft op het altaar, representatie van God, en de andere op het volk gesprengd worden. Het roept iets op van twee personen die bloedbroeders worden.

Hebben we hier met het ritueel te maken zoals dat altijd gebeurt, als er een verbond gesloten wordt? Dat lijkt me niet, gedachtig alleen al het feit dat we het ritueel alleen hier tegenkomen. We hebben hier met een bijzonder ritueel van doen. Aan alles is te proeven, dat hier iets buitengewoons gebeurt. Een inwijdingsceremonie is het. Het sprengen van bloed op iemand komt ook elders voor in Exodus, bij de priesters (29:20-21). Het is een manier om iemand te heiligen, om iemand in Zijn dienst te nemen.

5. Het verhaal mag dan wel bekend staan als '(de) verbondssluiting', die titel roept het beeld op dat dat de kern van het verhaal zou zijn. Wie preciezer naar dit hoofdstuk 24 kijkt, die ziet iets opmerkelijks. Het verhaal van de verbondssluiting is namelijk ingebed ... in een ander verhaal. In dit hoofdstuk staat eigenlijk dan ook niet het verhaal van de verbondssluiting, maar dat andere verhaal centraal. Een verhaal dat niet minder bijzonder is te noemen. Het vertelt namelijk van iets, dat we zelf ook wel zouden willen: een keer God mogen zien, al is het alleen al om af te raken van die voortdurende onzekerheid, waar je maar nooit vanaf

komt, namelijk of God wel bestaat. Maar zou je hem zien, zoals Mozes en Aäron, en zijn zonen, samen met 70 oudsten, het zou een mens een stuk rust geven. Je hoort die mens die dat overkomt, al enthousiast roepen; 'Ik heb God gezien!' Een buitengewoon iets is dat, dat je normaal niet overleeft, zo vertelt het bijbels verhaal. Mozes en de zijnen hebben dan ook geluk, zo blijkt uit vers 11: 'Tot deze vooraanstaanden van Israël strekte Hij zijn hand niet uit.'

Maar het zal je maar gebeuren, dat je gehoor geeft aan een oproep van God, en tijdens die uitvoering overkomt je dat, zomaar. Mozes was daarover niets gezegd, het overkwam hem en de anderen: een toegift, genadegave. Zoals het ons kan overkomen, dat je, als je iets van het evangelie realiseert, dat er dan iets van God zichtbaar wordt. Dan kan het gebeuren dat je opeens iets van God zelf te zien krijgt. Wat er uit duidelijk wordt, is wel dat er daarvoor, om dat te laten gebeuren, een context nodig is, een context waarin je zelf een rol hebt te spelen.

6. Om dat gebeuren draait Exodus 24 toch eigenlijk: om de bergbeklimming door Mozes (en de zijnen) met de daarop volgende ontmoeting daar boven op de berg. Daar begint het mee (24:1), en daar eindigt het ook mee (24:9-18). En die verbondssluiting dan? Die zit er precies tussenin. Ik moet het anders zeggen: die onderbreekt eigenlijk de boel. Eerst krijgt Mozes de opdracht dat hij tot Hem op moet klimmen. En dan zou je verwachten dat direct in het vervolg gezegd wordt dat hij aan Gods opdracht gehoor geeft, zoals hij dat een aantal andere keren ook al had gedaan (zoals we in Exodus 19 en 20) hoorden, maar dat gebeurt nu niet. Dan volgt eerst dat verhaal van de verbondssluiting (24:2-8). Pas *daarna* horen we dat Mozes doet wat God hem gevraagd heeft. Pas daarna begint hij aan de tocht naar boven. En dan ontdek je hoe dat gebeuren van die verbondssluiting eigenlijk helemaal uit de lucht komt vallen, dat het iets is dat Mozes helemaal op eigen initiatief doet. Maar het is wel een prachtig initiatief. Dat moet je wel zeggen. Prachtig *sowieso*, als mensen zelf initiatief ontplooiën, maar helemaal als je ziet wat Mozes hier doet. We zagen immers eerder al hoe een bijzonder gebeuren het is.

Het roept de vraag op: Mozes, waarom doe je dit? Is het misschien, omdat je bang bent dat je zelf niet terug zult komen, als je eenmaal God hebt ontmoet? Is het omdat je op deze manier probeert om de twee personen, tussen wie je steeds bemiddeld hebt, voor de toekomst bij elkaar te houden in dit verbond, wanneer je daar zelf niet meer bij kunt zijn? Daar moet het toch mee te maken hebben. Wat een oog heb je dan voor je twee partners waar je steeds voor bemiddeld hebt!

7. Maar het heeft ook met iets anders te maken. Met de behoefte om de dingen vast te leggen, voor als je er zelf niet meer bent. Kortom, het heeft met zorgvuldigheid en nauwkeurigheid te maken. Je wordt deelgenoot gemaakt van de verordeningen (Ex. 21-23), maar dat hele verhaal kan ook zomaar verdwijnen, als de zaken niet goed worden vastgelegd. Dat is immers het eerst wat Mozes doet, nog voordat hij de berg beklimt: eerst vertelt hij aan het volk al de woorden die God eerst gesproken had, en daarna stelt hij ze op schrift.

Hoe dat boek daarna werd genoemd, ziet u in vers 7, bij de verbondssluiting zelf, als Mozes 'het boek van het verbond' neemt en in hun oren roept.

Vastleggen om te bewaren, zou je kunnen zeggen, als u het woord 'bewaren' dan maar wel in de bijbelse zin van het woord verstaat, in de zin van Exodus 19: 'Welnu, als jullie aandachtig naar mijn stem hoort en mijn verbond *bewaart*.' Dat is bewaren in de zin van onderhouden, in de zin van wat we het volk in deze hoofdstukken telkens horen zeggen: 'Alles wat de Heer gesproken heeft, zullen wij doen, daarnaar zullen wij horen.' Het is vastleggen, opdat het niet verloren gaat, maar het is ook, opdat er ook in de toekomst vanuit deze woorden geleefd kan worden.

8. Nog een opmerking tot slot. Met het verbond mag een verbondstekst gegeven zijn: het boek van het verbond. Het zijn de verordeningen/de bepalingen van het verbond (Ex 21-23). Maar het gaat toch allereerst om het verbond als zodanig. God die een verbond sluit met zijn volk. God die laat zien dat Hij zich met mensen verbindt, dat Hij zich aan mensen verplicht. Dat is het kader.

Maar dan moeten we er direct ook bij zeggen, en dan heb ik die andere kant te pakken waar ik het al eerder over had: bij een verbond horen bepalingen. Je mag je onder de bescherming van je leenheer weten, maar Hij vraagt ook iets van jou. Hij zet jou in de ruimte, zou Hij dan niet van jou mogen verwachten dat jij je die vrijheid niet meer laat afpakken, dat je die dan ook zult blijven bewaren?

*Themazondag, 22 januari 2012
Bethelkerk, Den Haag*

JOZUA EN HET VERBOND

1. Het verhaal dat op deze gemeentezondag centraal staat, Jozua 24, staat bekend als het verhaal van 'De landdag in Sichem', zoals deze zondag bekend staat als 'De gemeentezondag van de Bethelkerk'.

Alle stammen van Israël bijeenverzameld, samen met iedereen die op wat voor manier dan ook leiding heeft te geven. Eventjes in onze termen: de gemeente, samen met kerkenraad en commissies bijeen.

Allen tezamen, iedereen bijeen, bijeengeroepen voor een samenkomst, vóór het aangezicht van God, zoals wij dat vanmorgen ook doen, allereerst om te luisteren; maar daar blijft het niet bij: mensen spreken zich ook uit om zich toe te wijden. Daarmee raken we aan een punt dat wij wel in de liturgie kennen, maar dat eigenlijk niet echt die vorm krijgt die daarbij hoort. Ik heb het over wat in onze liturgie dan wel de Dienst van het Antwoord mag heten, maar het toch niet echt is, omdat het niet tot antwoord geven komt.

Hier in Jozua krijgt die Dienst nog een vervolg met het sluiten van het verbond. Een bijzonder moment, zoals dat altijd het geval is, als mensen tot gezamenlijkheid, tot verbondenheid komen, en als het ook echt tot een afspraak komt om met elkaar in Gods dienst te gaan staan.

2. Als bijzondere zondagen, zo ervaar ik de gemeentezondagen. Een moment om opnieuw bepaald te worden bij onze roeping als gemeente, bij onze opdracht. Een bijzonder moment om samen na te denken over de vraag waar het nu in het gemeente-zijn echt om gaat. Helemaal in een tijd als de onze, waar je vaak door tal van andere dingen die ook aandacht vragen, afgeleid wordt, met als groot gevaar dat het eigenlijke van de gemeente heel makkelijk onder tafel verdwijnt. Zo is er het gevaar om er alleen maar voor onszelf te kiezen en/of te gaan voor een stuk gezelligheid.

Een verhaal van vanmorgen, Jozua 24, kan ons goed helpen bij die vraag naar onze ons aandeel in het geheel van het geloof, naar die antwoord-kant zagezegd. Als het vandaag gaat over onze verbondenheid met de kerk, dan wil ik in deze dienst met name aandacht vragen voor hoe het zit met ons *commitment*, met onze toewijding aan God, met onze Dienst van het Antwoord.

3. Jozua 24 behoort niet tot de meest bekende verhalen, vermoed ik. Dat is opmerkelijk, als u bedenkt dat dit verhaal over de landdag in Sichem binnen de oudtestamentische wetenschap een belangrijk verhaal is. Ik

schreef er al over in het kerkblad. Het verhaal speelt een belangrijke rol in de pogingen tot reconstructie van het oude Israël, waarbij het in het bijzonder gaat om de vraag wanneer de twaalf stammen met elkaar een eenheid vormden, niet alleen politiek, maar ook religieus. Nu maak ik dat onderscheid wel, tussen politiek en religieus, maar het is nog wel de vraag of dat je dat wel zo kan doen. Die twee aspecten waren toentertijd veel nauwer met elkaar verbonden dan hedentendage.

De gedachte in de oudtestamentische wetenschap is (was?) dat Jozua 24 het verhaal is dat vertelt dat nu voor het eerst, om het zo maar even te zeggen, alle neuzen van alle stammen dezelfde kant opkeken, dat men zich onderling in geloof met elkaar verbonden wist. Zou dat niet ook een karakteristiek voor de kerk kunnen of moeten zijn? Daar zou ik vandaag met u over van gedachten willen wisselen of er onder ons nog iets van eenheid zichtbaar zou kunnen zijn. Zou het geloofsgesprek in onze gemeente dat niet ook tot doel moeten hebben, steeds weer ermee bezig zijnd om die eenheid te bewerkstelligen, laten zien aan de buitenwereld waar wij met elkaar voor staan en waar wij zijn aan te spreken?

4. Bijzonder ook om te zien dat het zelfs tot een verbond komt op dit punt. Opvallenderwijs komt het woord (verbond) maar één keer voor in dit hoofdstuk, maar deze ene keer is altijd wel belangrijk geweest in het kader van het oudtestamentisch spreken over het verbond. In de NBG-vertaling heet dit hoofdstuk 'Verbandsvernieuwing in Sichem'. Een opmerkelijke uitdrukking. Het woord suggereert dat het verbond al eerder is gesloten, en nu vernieuwd wordt. Jaarlijks zou dat gebeurd zijn, zo is binnen de oudtestamentische wereld de gedachte. Op zich een interessant fenomeen. Misschien ook iets voor ons om onze verbondenheid jaarlijks te vernieuwen? Bijvoorbeeld op de gemeentezondag. Wij gaan immers altijd gewoon door, alsof dat altijd vanzelf spreekt, maar of we dan ook altijd in de gaten hebben dat er maar weinig hoeft te gebeuren of wij halen niet minder 'andere goden' binnen. Ons *commitment* verschuift immers maar al te gemakkelijk of richt zich op hele andere dingen, als we niet oppassen. Misschien nog niet zo gek idee om dat jaarlijks te doen?

5. Het verhaal dat we vandaag lezen, verschilt wel van de andere verbondsverhalen die we tot nu toe gelezen hebben, want daarin was steeds sprake van een verbond dat God sloot: met Noach (Genesis 6), en na de vloed met alle levende wezens (Genesis 11), met Abraham (Genesis 17), en met het volk bij de Sinai (Exodus 24). Maar hier is het anders: hier is het niet *God* die een verbond sluit met een mens of met

het volk Israël, maar zijn het twee *menselijke* partijen die een verbond sluiten, Jozua en het volk. Ik moet het anders zeggen, want het zijn niet twee partijen, het is één partij, in dit geval Jozua die een verbond sluit, met een andere partij, met het volk in dit geval. Het is Jozua die het initiatief neemt. De reden? Omdat hij aan het slot ziet dat hij en het volk nu geheel op één lijn zitten. Er is nu geen verschil meer in (de toezegging van) *commitment*.

6. Analyseer je de structuur van Jozua 24, dan is die eigenlijk heel simpel. Het draait hier om wat als het hart van het geloof is te duiden. Omdat het in het geloof steeds om twee partners gaat, bestaat het geloof ook uit twee componenten. Het is *gave* en *opgave*. *Comfort and challenge*. Troost en uitdaging. Er wordt in die geloofsrelatie dus ook wat van ons gevraagd. Het kan toch niet zo zijn dat het allemaal alleen maar van één kant, van Gods kant komt, en dat wij dat van Hem alleen maar in ontvangst nemen, en niet reageren op wat Hij van ons vraagt.

En dat weten we eigenlijk allemaal ook wel, maar op de één of andere manier toch ook weer niet. Hoe dat komt? Omdat we vaak zo eindeloos met onze verwachtingen van God bezig kunnen zijn, en vooral ook als Hij niet doet wat wij zou graag van Hem zouden zien, en wij beseffen heus wel dat er van onze kant ook wel wat gevraagd wordt, maar om op de één of andere manier blijft dat toch beperkt, realiseren we ons dat toch te weinig!

Wat Jozua hier doet, is ons eigenlijk met die andere kant confronteren. Dat God ook iets van ons verwacht. Nogmaals dat weten we wel, maar toch ook weer niet. En dat is nu wat Jozua hier sterk naar voren haalt, waar Hij onze aandacht voor vraagt. Dat gebeurt overigens niet zomaar, want daar gaat wel een lang verhaal aan vooraf.

7. Een bijzondere redevoering, een bijzondere Godsspraak is het. Het slot, de conclusie - die vindt u in de verzen 14 en 15 - laat het al zien: dat het gaat om een keuze die er gemaakt moet worden, een keuze tussen God en de andere goden. Een keuze die ons niet erg vertrouwd is. Bij ons is het meer een andere keuze, een keuze tussen geloof en niet-geloof.

Om de zaak helder te krijgen, moeten we naar het begin kijken, want daar krijgen we de kwestie direct in het vizier. Hoort u maar wat God daar zegt: 'Aan de overzijde van de rivier hebben, een eeuwigheid terug, uw vaders gewoond en hebben zij andere goden gediend.'

Maar nu, nu God hem, Abraham, van de overzijde van de rivier hierheen heeft gehaald, hoe zit het nu met de andere goden? Je zou denken dat hij, nu met deze bijzondere God in aanraking gekomen, die

andere goden aan de overzijde hebben gelaten, maar wat blijkt nu? Dat zij die hebben meegenomen, zo horen we verderop in het verhaal. Ze mogen dan misschien de indruk gewekt hebben dat ze voor JHWH gegaan zijn, maar intussen zit er toch nog iets bij van die andere goden. Hoe zit dat bij ons? We zeggen wel helemaal dat we ons helemaal in zijn dienst staan, maar zouden er in ons leven niet ook vreemde elementen in zitten, die eigenlijk niet erg bij ons geloof passen? Wat ik zo bijzonder vind, is die erkenning hier, die uitspraak van het volk dat dat inderdaad ook het geval is. Nee, zo expliciet zeggen ze het niet, maar ze realiseren zich wel degelijk dat er vreemde dingen in geslopen zijn.

Hoe je die andere goden op het spoor kan komen? Door eens bij jezelf na te gaan, waar je zo aan gehecht bent, waarvan je vanuit je geloof weet dat het ermee in strijd is. Moet ik concreet worden? Nou, dat wou ik toch niet doen. Laat een ieder het maar eens bij zichzelf proberen te onderkennen.

8. Voor een tweede aspect vraag ik uw aandacht, en wel voor dat allereerste deel (24:2-13), waar God aan het volk in herinnering brengt wat Hij allemaal voor hen gedaan heeft. Wie het onderwerp van alle zinnen is in deze verzen? Steeds hoorde u het woordje 'Ik', met een hoofdletter. Twintig keer. Twee maal tien. Tien: een getal dat we kennen van het scheppingsverhaal, maar ook van de tien woorden bij de Sinaï. Nu het dubbele daarvan, ofwel je kunt het niet ontkennen hoeveel Ik voor jou gedaan heb.

Mocht een zin er niet mee beginnen, dan hoorde je helemaal aan het slot wel weer opnieuw hoe Hij voor hen optrad. Om het met Psalm 139 te zeggen: van voren en van achteren omringt Hij je.

Waarom dat zo gebeurt? Waarom brengt Hij zo uitgebreid naar voren wat Hij allemaal voor hen gedaan heeft, hoe Hij steeds een God getoond van iemand die steeds weer *geeft*? Omdat je het soms gewoon nodig hebt dat iemand je voorhoudt wat Hij voor je gedaan heeft. Hoe makkelijk vergeten we niet. Hoe snel nemen we niet aan wat we gekregen hebben, zonder ons op de een of andere manier ten opzichte van die ander verplicht te voelen. We nemen het leven snel weer gewoon op alsof het vanzelf sprak, en we gaan gewoon verder. Goed is het dan, als iemand ons weer eens even voor ogen houdt wat die ander allemaal voor je gedaan heeft.

Wat mij treft, is dat het niet God is die het volk dan de andere kant van de geloofsrelatie voor ogen houdt, dat is Jozua! Het enige wat God hen voor houdt, is wat Hij allemaal voor hen gedaan heeft. Het is Jozua die in vers 14 en volgende met de conclusie komt, een conclusie die vaak

begint met zoiets als 'welnu'. Hij houdt hen dan voor ogen dat er bij al dat heilshandelen van Gods kant dat daar ook *commitment* van de andere kant bij hoort, verbondenheid, is het woord dat ik vandaag zou willen gebruiken. Toewijding aan, verbondenheid met.

9. Vraagt u mij naar het bijzondere van deze verbondssluiting, zoals wij in de themadiensten steeds doen, dan is het - ik sprak er al eerder over - dat Jozua met het volk een verbond sluit. Waarom hij dat doet? Omdat hij van het volk dezelfde toewijding hoort die hij zelf eerder heeft uitgesproken (zie vers 15 'maar ik en mijn huis zullen JHWH dienen'). Kijk, dat scheidt verbondenheid, als je dat ontdekt dat je eenzelfde *commitment* hebt. Als het in de gemeente ergens om zou moeten gaan, dan lijkt mij dat toch te zien dat je samen ontdekt dat je met elkaar hetzelfde voor ogen hebt: om samen de Heer te dienen.

10. Wat Jozua op deze zondag als voorwerp meegenomen zou hebben, dat antwoord lijkt mij niet echt moeilijk om te geven. Hij zou, dunkt me, een steen hebben meegenomen. En hij zou daarbij deze woorden gezegd hebben, het zijn de woorden die u in ons verhaal vindt: 'Zie, deze steen zal tot getuigenis zijn tegen ons (!), omdat zij alle uitspraken gehoord heeft die Hij met ons heeft afgesproken.' Zijn voorwerp drukt de herinnering aan alles wat God tot hen gezegd heeft! Daar begint het bij hem/hen mee.

Ik ben benieuwd welk voorwerp u vandaag hebt meegenomen. En misschien, dat we vandaag ook met elkaar tot een voorwerp kunnen komen die onze gezamenlijke verbondenheid tot uitdrukking zou kunnen brengen?

*Gemeentezondag, 19 februari 2012
Bethelkerk, Den Haag*

DAVID EN HET VERBOND

1. Twee gedeelten werden u voorgelezen, 2 Samuël 7:8-17 en Psalm 89. Beide hebben dezelfde thematiek; in beide gedeelten doet God de toezegging van een eeuwige voortzetting van het huis en koningschap van David, en toch is er ook verschil, een opmerkelijk verschil zelfs. Want dan zie je dat in 2 Samuël 7 het woord 'verbond' ontbreekt, waar het in Psalm 89 wel een aantal keren voorkomt.

Nu hebt u een klein gedeelte van 2 Samuël 7 gehoord, als de lector, mw. Marga van Arendonk, een groter stuk gelezen hebben, dan zouden u nog veel meer verbanden tussen beide passages zijn opgevallen. Ik heb er echter voor gekozen om u de belangrijkste overeenkomst te laten horen. Met woorden ontleend aan 2 Samuël 7: 'Jou stel ik in het vooruitzicht dat je koningschap eeuwig zal voortbestaan en je troon nooit zal wankelen' (vers 16).

2. Ik weet niet hoe dat bij u is, maar als *ik* aan 'verbond' denk, dan is dat is wat mij betreft toch eigenlijk steeds gekoppeld aan/verbonden met verhalende teksten, meer dan aan poëzie. Anders gezegd, verbond is meer iets waarover *verteld* wordt dan dat het in een lied *bezongen* wordt. Kijk je naar de twee teksten die we gelezen hebben, dan doet zich eigenlijk direct een verrassing voor! Want waar je dan zou denken het in 2 Samuël 7 tegen te komen, een verhalende tekst toch, daar vind je het niet. En waar je het niet verwacht, in Psalm 89, een poëtisch gedeelte, een lied, daar tref je het wel aan. En dat dan nog niet eens één keertje, maar zelfs verschillende keren. Ik zou zelfs wel zover willen gaan met te zeggen dat het *Leitmotiv* van de psalm vormt, het kernthema van dit lied over David.

3. Vier keer klinkt dat woord 'verbond' (*berit*) in deze Psalm. Helemaal aan het begin, in vers 4, en daarna nog drie keer. Ik noem u even de tekstplaatsen: vers 29, vers 35 en vers 40.

Kijken we iets preciezer naar deze vier verzen, dan wordt er zelfs iets van een patroon zichtbaar. Want dan horen we dat de middelste twee keer sprake is van 'mijn verbond' en dat in de daaromheen liggende verzen alleen sprake is van 'verbond', 'een verbond'. U moet even horen wat daar in beide gevallen staat, in vers 4 en vers 40. 'Ik heb een verbond met uw knecht gesloten', dat is vers 4, en vers 40 'Gij hebt het verbond met uw knecht ontkracht.'

Mij gaat het nu even om die formulering in beide verzen: God die een verbond met zijn knecht sluit dan wel ontkracht. Ik heb daar de vorige keer - op de gemeentezondag - ook al op gewezen, toen het over Jozua en het verbond ging (Jozua 24), het zijn niet, zoals je wel zou verwachten, twee partijen die een verbond met elkaar sluiten, maar het is eigenlijk steeds een partij die een verbond sluit met een andere partij. Vorige keer waren dat twee menselijke partijen, Jozua en het volk, hier is het God die een verbond sluit met David. Het komt steeds van een kant. We zagen dat ook al eerder bij het verbond van God met Noach en het verbond van God met Abraham. Steeds is het één partij die met een ander een verbond sluit. Kijk, en dan kan je ook begrijpen waarom er die twee middelste keren sprake is van 'mijn verbond'. Omdat het initiatief bij hem ligt; het is dus *zijn* verbond.

4. Gemeente, ik wil het vizier rond dat woord 'verbond' direct ook wat breder maken. Want dat woord functioneert namelijk wel in een groter verband. Het wordt steeds omringd door dezelfde woorden. Kijkt u maar wat er in vers 4 aan voorafgaat. Dan gaat het over - om nu even de klassieke terminologie te gebruiken om 'goedertierenheid en trouw', om *chêsêd we êmêt* om even het Hebreeuwse woordpaar te noemen. Ja, een woordpaar is het. Talloze malen komen ze samen voor.

Chêsêd in het verleden vaak vertaald met 'goedertierenheid' en in het meervoud vaak met 'gunstbewijzen', heeft eigenlijk meer de betekenis van 'loyaliteit', met 'je verbinden aan iemand'. In moderne vertalingen kom je dan ook wel de betekenis van 'solidariteit' tegen. Dat zijn stuk voor stuk de noties die met dat begrip verbonden zijn: loyaliteit, verbondenheid en solidariteit. 'Trouwbetoon', dat mag misschien wat ouderwets klinken, maar zo zou het woord ook heel goed vertaald kunnen worden. Daar gaat het met *chêsêd we êmêt* om: om trouw(betoon) en betrouwbaarheid. Het gaat om verbondenheid en loyaliteit in de tijd. Als je je aan iemand verbindt, dan doe je dat ten slotte niet voor even, maar voor langere tijd.

5. Dat je daarvoor afspraken moet maken, dat die daarbij horen, dat zal zeker mensen die zelf in een geïnstitutionaliseerde relatie leven, niet verbazen. En u begrijpt, dan zit je dicht bij het begrip 'verbond', met zijn beloften, plechtige toezeggingen en afspraken en verplichtingen. U mag weer even aan Ernst Kutsch denken die *berit* weergaf met 'verplichting'.

6. Maar het brengt me direct ook bij iets anders. Gaan 'trouwbetoon en betrouwbaarheid' - *chêsêd we êmêt* - vooraf aan het verbond - zie vers

4, maar zie ook vers 29 - , het woord 'verbond' wordt ook nog door iets *gevolgd*, en wel door het woord 'zweren'. Het woord belofte of toezegging gebruikte ik net hiervoor, maar nu gaat het meer om een eed die gezworen wordt, hoewel het woord 'eed' hier nergens valt, noch in vers 4, noch in vers 36, noch in vers 50 waar dit werkwoord ook voorkomt.

Dat woord 'zweren' maakt wel duidelijk hoezeer Hij, de Here God, zich eraan gebonden acht. Hij kan er op geen enkele manier aan ontkomen. Hij is er volop op aan te spreken. Bijzonder toch, als je dat zo doet en durft, zou je toch bijna zeggen, want hoe weet je nu hoe het verder gaat. Dat kan God toch ook niet weten, met zo'n mens voor zijn aangezicht die Hij alle ruimte heeft geschonken. En je dan zo committeren! Ik voel iets van bewonderen opkomen. U ook? En dan snap je ook dat we hier voluit in een loflied zitten. Dat is toch ook iets om God voor te loven, als je ziet hoe Hij gekenmerkt wordt door trouw en betrouwbaarheid!

7. Gemeente, maar er gebeurt ook nog iets anders in de Psalm. Om daar goed het oog op te krijgen, moet ik met u naar de structuur van de Psalm kijken, naar de manier waarop hij is opgebouwd. In het leerhuis hebben we dat al gedaan, maar ik moet het hier toch ook even doen. De Psalm bestaat uit twee delen. Het eerste deel is het langst, het loopt van vers 1 t/m vers 38. Het begint met het verbond en met wat Hij heeft gezworen en daar eindigt het in vers 35 t/m 38 ook weer mee. Dezelfde thematiek keert terug; ze omraamt dit eerste deel.

Dat eerste deel kent een Gij- en een Ik-deel. In het Gij-deel spreekt de dichter tot God, in het Ik-deel krijgen we te horen wat God ooit in een nachtgezicht, in een visioen heeft gezegd over wat hij met David heeft gedaan en wat hij van Hem, van God, mag verwachten. Een bepaald bijzondere toekomst toch voor een koning waarvan je zou zeggen dat aan hem toch niet alles goud is wat er blinkt. Maar dat lijkt God allemaal niet uit te maken om aan Davids huis en Davids koningschap trouw te blijven: 'Voor altijd zet ik zijn zaad, zijn nageslacht voort, en zijn troon zo lang als de dagen des hemels' (vers 30). Wat ik daarin lees? Daarin lees ik dat hij, deze David, voor Hem toch iets ongelooflijks essentieels moet vertegenwoordigen dat je zo'n toezegging doet. 'Ongelooflijk' ben je geneigd te zeggen, en anderzijds: 'Zoiets doe je toch niet.' Maar kijk, lieve gemeente, zo nu is deze God, niet alleen voor hem, voor David, maar ook voor u en voor mij: Hij is een God die veel meer in jou ziet dan jij van jezelf zou denken. En wat eruit blijkt, is dat Hij er in dat geval dan ook helemaal voor gaat, geen beperkingen meer kent. Je nageslacht voor altijd, je troon zolang als de dagen des hemels. Prachtig toch als je dit soort dingen weet te zeggen.

Prachtig, als je Hem er zo helemaal voor ziet gaan. Ja, zelfs als Davids zonen niet trouw zijn aan de Tora, als ze niet aan in Zijn wegen gaan, dan houdt dat God nog niet tegen om zijn verbond niet gestand te doen. Dat zou voor ons toch echt anders zijn, helemaal vandaag de dag, met het huidige lik-op-stuk beleid. 'Keihard aanpakken', zo luidt het devies tegenwoordig. Tot je schaamte gebeurt dat ook de regering. Ze lijkt er soms zelfs koploper van, als je iemand van Binnenlandse Zaken of Justitie hoort. Hoe anders wordt hier gesproken. De woorden 'eeuwig', 'voor altijd' ze blijven klinken. Gode zij dank, zeg je dan. Stel je voor dat God het telkens zo zou doen, als wij het onderling doen. De wereld was snel ten einde toch. Gelukkig maar dat dat soort woorden als 'eeuwig' en 'voor altijd' tot ons (godsdienstig) vocabulaire horen, om er hopelijk nooit meer uit te verdwijnen.

8. Als een loflied begint het. En dat niet alleen, als een lofzang gaat het een poosje door. Het lijkt niet op te houden. En terecht toch, als je Zijn trouwbetoon ziet, als je ziet hoe betrouwbaar deze God is. In het algemeen (zie vers 2), maar ook heel bijzonder betoond en beloofd aan David, zijn knecht, zijn gezalfde, zijn uitverkorene, zijn eersteling, zijn held; tal van benamingen klinken in deze Psalm voor David die de speciale positie die David voor God inneemt, tot uitdrukking brengen. Maar zo blijft het niet. Want aan het slot kantelt de Psalm, maar dat doet hij dat ook compleet. De toon van het loflied verdwijnt helemaal om plaats te maken voor de aanklacht. Dat gebeurt vanaf vers 39, opnieuw een Gij-deel. Waar het Gij-deel in het eerste deel (de verzen 6 t/m 15), de toon van de lof kent, wordt de boel hier helemaal omgedraaid: de lof verandert in een felle aanklacht. Waar in vers 11 gezegd wordt: 'Gij hebt met uw krachtige arm uw vijanden verstrooid', daar horen we in vers 43 'Gij hebt al zijn vijanden blij gemaakt'. En waar in vers 14 gezegd wordt: 'Gij hebt uw rechterhand verheven', daar horen we in vers 43 Gij hebt de rechterhand van zijn benauwers verheven'. De kritiek die daaruit klinkt, is: 'God is omgedraaid.' En daar weer achter klinkt de vraag naar zijn trouw en zijn betrouwbaarheid. Die lijken verdwenen, als je ziet wat er nu allemaal is gebeurd: de stad verwoest, het Davidisch koningschap versmaad.

9. De psalm vertoont een spanning die wij ook kennen, ook uit ons eigen leven: ons loflied dat in een klacht, een aanklacht kan omslaan. Ik heb het gevoel dat het daar bij ons nog wel eens stopt. Veel verder komen wij (vaak) niet! Soms zelf stoppen mensen dan ook maar helemaal met geloven.

In de psalm gebeurt nog wat anders, waar ik aan het slot graag nog uw aandacht voor vraag. Omdat de psalm namelijk niet stopt bij vers 46, niet bij de mededeling dat Hij zijn verbond met zijn knecht heeft ontkracht, zijn kroon ontwijd, zijn scepter gebroken en zijn troon ter aarde geworpen. De psalm gaat verder. En dat gebeurt, omdat er nog andere woorden waren die bij dat verbond thuishoren. En daar nu roept de psalm naar terug, naar de woorden trouwbetoon en betrouwbaarheid, naar *chêsêd we êmêt*: 'Waar zijn uw vroegere betuigingen van trouw, mijn Heer, gezworen aan David in uw betrouwbaarheid?' Als u uw oude bijbeltje, een NBG-vertaling bij u zou hebben, dan zou u zien dat die zin de titel boven deze psalm vormde. Me dunkt! Treffender kan de spanning van deze psalm niet tot uitdrukking gebracht worden. Wij haken in zo'n situatie vaak af, maar deze jood dat doet niet. Hij doet een beroep op dat verleden van trouw. Daar vraagt hij naar. Hij doet een beroep op dat eerste deel van de psalm waarbij voortdurend van die trouw en die betrouwbaarheid sprake is, die zichtbaar is geweest, die is betoond en beloofd.

De psalm eindigt niet met een scherpe aanklacht, hij eindigt niet in vers 46. Maar daarna horen we vragen: 'Tot wanneer, Heer? Waar zijn uw vroegere betuigingen van trouw?' En daarna horen we oproepen om te gedenken. 'Gedenk, mijn Heer, de smaad van uw knechten'. Nog zo'n woord - gedenken - dat met het verleden is verbonden.

10. Bij een verhaal hoort een slot, een afronding. En dat gebeurt vaak ook. Sommige verhalen hebben zelfs een prachtige afronding. Deze psalm heeft dat in elk geval niet. Waar meestal met vragen wordt begonnen, eindigt het daarmee. Het zijn vragen die geen antwoorden krijgen. En er klinken oproepen waarvan we niet horen dat die beantwoord worden. In de ruimte staan, zo ervaar ik dat hier. In de ruimte staan om met je vragen te komen en God op te roepen om het verleden te gedenken: zijn trouw en betrouwbaarheid. Dat alleen al lucht op, zou ik denken en zeggen.

Kijk, en dan kan je ook begrijpen waarom de psalm met deze woorden eindigt: 'Gezegend zij JHWH voor eeuwig!' Omdat je zo'n ruimte krijgt van Hem om op dat 'eeuwig' ook zelf een beroep te mogen doen. Het is immers een beroep op iets dat Hij zelf gezegd heeft. Prachtig toch, als je dat zo helemaal aan het slot zo kan zeggen. Als je weer terug kan keren naar dat allereerste begin van jouw eerste woorden van lof. Een mens net zo trouw aan zijn God als deze God aan zijn mens.

*Themazondag, 25 maart 2012
Bethelkerk, Den Haag*

HET NIEUWE VERBOND

1. Wie iets aan te prijzen heeft, zal al snel het bijvoeglijk naamwoord 'nieuw' gebruiken. Het kan dan ook niet verbazen dat je dat woord voortdurend en al overal tegenkomt: op winkelruiten en in advertenties. Waar het kerklied dan mag zingen: 'Alles *wordt* nieuw', daar word je in onze samenleving voortdurend geconfronteerd met nieuwe dingen.

Zo *veelvuldig* als het woord in onze samenleving klinkt, zo *zeldzaam* komt het in Tenach voor! Dat men met het woord 'nieuw' in het Oude Testament niet te pas en te onpas gebruikt, maar alleen in hele bijzondere gevallen, wordt onder andere duidelijk bij het verbond. Dat woord ('verbond') behoort tot de bijbelse kernwoorden. Het woord kom je in het Oude Testament voortdurend tegen. U weet, er zijn altijd mensen die van tellen houden. Die mensen ver-tellen je dat 'verbond' een kleine 300 keer in Tenach voorkomt. Dan verwacht je op zijn minst dat er dan verschillende keren sprake is van een *nieuw* verbond. Ten slotte hoor je nogal eens dat een verbond verbroken is, maar dan doet zich het opvallende verschijnsel voor dat je dat maar één keer tegenkomt. Maar één keer in het hele Oude Testament is sprake van 'een nieuw verbond'. U begrijpt - want dat is tenslotte mijn bedoeling - , ik wil u laten merken dat Jeremia 31:31-34 een wel heel bijzondere tekst is. U ziet ook dat de bijbelschrijvers niet zomaar spreken van een nieuw verbond. Daar moet blijikbaar een bijzondere reden voor zijn!

Nu moet ik er nog iets aan toevoegen, want als het woord 'verbond' zo vaak voorkomt, dan gaat het niet steeds om hetzelfde verbond. Zo zagen we telkens, toen we het over het verbond hadden. Zo sluit God een verbond met Noach, maar Hij sluit ook een verbond met Abraham en een verbond met David. En dan is er natuurlijk het verbond dat Hij sluit met het volk op de berg Sinai bij de uittocht. Bij geen van die verbonden is ooit sprake van een nieuw verbond.

2. Verbond verstaan wij vaak als relatie. Zo vullen wij dat woord in. Een verbond sluiten wil bij ons zoveel zeggen als een relatie aangaan. Zo spreken wij ook van een verbondsrelatie. Maar dat is toch iets te weinig. Bij verbond moet u aan meer dan aan een relatie denken. Het gaat om een verbintenis tussen twee partijen, om een overeenkomst, met bepalingen voor beide partijen die de overeenkomst aangaan. Dat is meestal het geval, maar er zijn ook verbonden waar alleen de Here God zijn bepaling kenbaar maakt.

Die bepalingen hoort u hier ook in Jeremia 31. Twee zijn het er hier. Eén voor elk van de twee partijen. De eerste: 'Ik zal hun tot een God zijn' en de tweede: 'Zij zullen mij tot een volk zijn' (Jer. 31:33). Het woord 'volk' heeft in het Oude Testament veel meer dan volk in de nationale zin van het woord de betekenis van gemeenschap, in de godsdienstige zin van het woord. Dus liever nog zou ik willen vertalen met: 'U zult tot een gemeenschap voor Mij zijn.'

We zijn gewend om deze twee bepalingen 'de verbondsformule' te noemen, maar eigenlijk gaat het dus om de verbondsbepalingen.

3. Gemeente, ga je nu in het Oude Testament op onderzoek naar dat nieuwe, dan zult u ontdekken dat het woord met name in de profetische literatuur een rol speelt, een hele bijzondere rol mag je wel zeggen. Ik moet het nog weer verder toespitsen. Dat woordje 'nieuw' hoort u met name bij de drie grote profeten, Jesaja, Jeremia en Ezechiël.

4. Er mogen dan ontzettend veel kookprogramma's op televisie zijn, dat geldt niet minder voor het aantal medische programma's. Elke zender lijkt er wel eentje te hebben. Het ene programma laat zien hoe het op eerste hulp toe gaat, het andere laat precies zien hoe een operatie toegaat. De camera staat er bovenop.

Ik ken mensen die zullen geen medisch programma overslaan. En je hoeft er echt geen gezondheidszorg-achtergrond voor te hebben om er graag naar te kijken.

Het is een aandacht die Jesaja, Jeremia en Ezechiël zullen herkennen. Wat zij laten zien? Hoe God als een chirurg met de mens bezig is. Bij hen ligt er niet eentje op de operatietafel, maar is het een heel volk.

Met welke operatie de Here God bij Jeremia bezig is? Daar is Hij bezig om zijn wet in zijn binnenste te plaatsen om die daarna op zijn hart te schrijven. Het is, zogezegd, een schrijfoperatie (Jer. 31:33).

Bij Ezechiël - in de Paaswake zijn we met dit hoofdstuk 36 bezig geweest - blijft het niet bij één operatie, maar zijn het er twee, direct achter elkaar. En dat niet alleen, maar daar heeft de chirurg geconstateerd dat er twee nieuwe organen in moesten. De patiënt kreeg *een nieuw hart* en dat niet alleen, hij kreeg ook *een nieuwe geest*. Een hartoperatie én een geestoperatie (Ez. 36:26).

Jesaja, de tweede Jesaja zogezegd, gaat zelfs nog verder. Daar horen we de chirurg zeggen, het is niet alleen het hart dat niet goed meer functioneert, ook niet de geest, hij constateert dat er nog veel meer niet goed functioneert. Ja, zo kan je hem horen zeggen, het is zelfs zo, dat er een hele nieuwe mens moet komen, een hele nieuwe knecht des Heren (Jesaja 42)!

5. Vanwaar al die operaties? Het antwoord lijkt me niet al te moeilijk. Dat gebeurt, als iets niet goed functioneert. Dat gebeurt, als de patiënt ziek is. Als hij niet functioneert, zoals hij wel zou moeten functioneren. Kijk, gemeente, en daar zit de pijn dan ook! Opvallend? Ja zeker, opvallend, want hier is het niet de patiënt die de pijn heeft, maar de chirurg. Niet het volk Israël, maar de Eeuwige. De pijn zit erin dat waar het volk Israël een gemeenschap voor hem zou moeten zijn, dat dat niet gebeurt. Het is een situatie die hen uiteindelijk naar Babel heeft gebracht.

Die Babylonische Ballingschap, moet u weten, heeft tot een diepe crisis onder het volk geleid. En dat zijn dan telkens van die momenten dat je eigenlijk weer over alles moet nadenken, waar je allereerst terug moet kijken, waar je je verleden onder ogen moet komen. Wat is er verkeerd gegaan? En dan ontstaat ook het besef dat er rigoreus gesneden moet worden en dat het daarna helemaal anders moet, om zo te voorkomen dat het niet weer opnieuw kan gebeuren.

6. Het verbond dat God met het volk gesloten heeft, kent zijn bepalingen. Als de ene partij zich niet houdt aan de bepaling die afgesproken is, dan heeft de andere partij het recht om zich daarover kritisch te uiten. Dan mag de andere partij daar commentaar op leveren. Wij zijn daar over het algemeen heel goed in. ‘Zo hebben we het afgesproken. Jij zou dat doen. Waarom kom je nu je afspraak niet na?’ Maar het is ook goed om in zo’n situatie naar jezelf te kijken. Dat dat niet zo eenvoudig is, weten we zelf ook maar al te goed. Het is veel makkelijker om bij de ander te zien wat er niet deugt dan om dat bij jezelf te zien.

7. Gemeente, weet u wat mij nu zo ongelooflijk raakt in Jeremia 31? Ik weet zeker dat u dat ook zal raken. Dat is dat de Here God zich daar ook niet van buitensluit om in deze situatie, in deze crisis ook kritisch naar zichzelf te kijken. Hij mag dan laten weten in zijn volk teleurgesteld te zijn, omdat zij langdurig niet het volk geweest zijn dat zij in overeenstemming met het verbond hadden moeten zijn. En dan zou je kunnen denken dat je klaar bent, helemaal als het duidelijk is dat je volkomen gelijk hebt. Er is helemaal geen reden om meer te doen, dat zou je kunnen zeggen. En toch, en toch gemeente, er blijft nog een vraag over: de waarom-vraag waarom hield het volk zich dan toch niet aan die afgesproken bepaling? Een vraag die - het hoeft niet, maar het kan wel - een vraag die je ook naar jezelf kan toehalen: heeft dat op de één of andere manier aan mij gelegen?

Weet u wat ik nou zo bijzonder aan dit Godswoord vindt? Dat Hij laat zien dat Hij zich ook anders zal gaan gedragen. Waar hij zich eerder als Baäl naar hen toe opstelde, waar Hij zich eerder manifesteerde als hun bezitter, daar geeft Hij nu aan dat Hij het ook anders zal doen, daar laat Hij nu zien dat Hij zich als God zal opstellen.

Moet u zien wat er dan gebeurt, als God zich ook echt als God gaat opstellen, als Hij het anders gaat doen als in het verleden, dan zie je opeens een compleet ander iemand. Waar hij in het verleden aan hen wel eens even aan hen had laten merken wie hier de Baas (Baäl) was, daar laat Hij nu zijn hart spreken, en dan hoe ga je dan om met het kwaad dat ze jou hebben aangedaan, gemeente, wilt u dan eens met mij meekijken, naar de laatste zin: 'want Ik zal hun schuld vergeven en hun zonde niet weer gedenken'. Hoe dat kan? Hoe u dat kan? Hoe ik dat kan. Hoe Hij dat kan? Dat kan alleen, als jij, ik, Hij van zichzelf afziet, als jij, ik, Hij niet meer op onze strepen gaan staan, als jij, ik en Hij ons in die ander zouden kunnen verplaatsen.

*Themazondag, 22 april 2012
Bethelkerk, Den Haag*

JEZUS EN HET NIEUWE VERBOND

1. Vorige week hebben we – met het verhaal van de uitzending van de leerlingen – in Marcus 6:7-13 – al even op het nieuwe jaarthema vooruitgelopen, deze zondag wil ik met u het jaarthema van het afgelopen seizoen ‘Verbonden voor het leven’ afsluiten.

Verbonden voor het leven, een meervoudsvorm, omdat het, zo zagen we, omdat het om meer verbonden gaat en elk verbond weer zijn eigen inhoud heeft. Het verschil zit ‘m niet alleen in het feit dat er met verschillende figuren een verbond wordt gesloten, maar elk verbond is ook weer anders dan het andere. Dat is wat in de loop van het seizoen met elkaar zijn gaan ontdekken. Allereerst in het leerhuis, maar ook in de themadiensten; de resultaten daarvan kunt u vinden in de artikelen die ik hierover schreef in *Betheltaal*, mijn preken over het thema vindt u op de website van onze kerk (in de rubriek ‘Om te lezen’).

2. Voor de bekende verhalen kozen we: het verbond met Noach (Gen. 6:18-22, het zondvloedverhaal, met zijn opdracht van God om een ark te bouwen en daar zelf met zijn medescheepselen in te gaan, maar ook Gen. 9:8-17, dat verhaal van ‘nooit weer zo’n vloed’, – zodat we dus eigenlijk, zo ontdekten we, van twee verbonden moeten spreken), het verbond met Abraham (Genesis 17:1-27, dat verhaal over de besnijdenis) en het verbond met David, dat je eigenlijk zou verwachten in 2 Samuël 7, het verhaal over de bestendigheid van Davids huis en koningschap, zou verwachten, maar dat in Psalm 89, een echte Davidspsalm, bezongen wordt. En we lazen over het Mozaïsch verbond (Exodus 20 met name), dat is niet een verbond van God met Mozes, zoals je op grond van die term misschien zou denken, nee, het is het verbond van God met het volk op berg Horeb, waarbij Mozes een centrale rol speelt. Hij is, zo ontdekten we, de initiator van dat gebeuren.

Zo ontdekten we dat elk verbond zijn eigen inhoud heeft. Aan Noach geeft God een andere verbondsopdracht dan aan Abraham. Een aan David doet hij weer een andere belofte dan aan Noach na de zondvloed.

3. Wat het meest voorkomt in al die verbonden? Beloften van trouw van Gods kant. Verrassend toch? Je zou iets anders verwachten. Wij zouden het zelf anders doen. Wij zouden eerst aangeven wat een ander moet doen om aan het eind duidelijk te maken wat de verbondspartner van ons mag verwachten. Maar zo is God niet, lieve mensen, nee, zijn oog

is eerst en vooral op ons gericht: op ons, op ons leven, ons behoud, onze toekomst. En daaraan committeert hij zich langdurig. Langdurig, bestendig, trouw. Dat zijn de woorden die bij God horen, dat zouden we wel wat meer mogen vasthouden dat het deze woorden: langdurig, bestendig, trouw zijn, die voor onze God karakteristiek zijn.

Direct daarmee is een ander punt gegeven: dat God iets toezeit, dat echt voor de langere termijn geldt. Het zijn stuk voor stuk beloften die de verre, verre toekomst op het oog houden, om niet te zeggen die de eeuwigheid op het oog hebben. Dat is iets bepaald niet minder om aan vast te houden. Dat je zulke toezeggingen doet, voor zo'n lange termijn. Opvallend, jazer, als je dat met ons vergelijkt. Ach, wij willen heus wel beloften doen, en we doen het ook, maar tegelijkertijd is er dat besef dat we niet echt weten of we ons wel aan die beloften zullen kunnen houden, want ach, want er kan niet allemaal tussentijds gebeuren, waardoor je je niet aan een eerdere belofte kunt houden. Zo praten we daarover, en we vinden het alleszins reëel. Zou God dat niet weten, dat er nadien van alles kan gebeuren? Zeker wel. Maar het houdt hem niet tegen om die belofte toch overeind te houden, om daar toch achter te blijven staan. Het leidt bij hem toch niet tot de situatie dat Hij zegt: 'Ach ja, die belofte heb ik toen wel gedaan, maar ja, zoals jullie zelf zeggen: er kan van alles gebeuren, dat geldt ook voor mij.' Wij zouden in dat geval toch zeggen: 'Ja maar, je hebt ooit wel die belofte gedaan. Dus we houden je eraan.'

Kijk, gemeente, heus dat weet God ook allemaal wel, dat er van alles kan gebeuren, maar – zo zou je welhaast zeggen – Hij weet dat je eenmaal gedane belofte ook moet nakomen, dat er niet echt excuses kunnen zijn om, als de situatie gewijzigd is, je er niet meer aan te houden.

Wat dat alles duidelijk maakt, als het over God gaat? Hoezeer Hij iemand is, van wie je ook echt aankunt, voor wie gewijzigde omstandigheden niet, zoals bij ons, direct tot andere resultaten leiden.

Als je een ander woord moet noemen dat bij het woord 'verbond' hoort, dan is dat wel het woord 'trouw', dan is het op Hem aan kunnen, wat er ook gebeurt. Dat is weten dat Hij vasthoudt aan wat Hij eens heeft gezegd.

4. Gemeente, alle aandacht ging in het afgelopen seizoen uit naar het Oude Testament. Logisch, zou je zeggen, als je ziet dat het verbond daarin een 'groot' thema is. Komt het dan in het Nieuwe Testament niet voor? Zeker wel. Er is daarin zelfs iets opmerkelijks aan de hand. Maar om te ontdekken wat dat opmerkelijke precies is, moeten we toch eerst weer terug naar het Oude Testament, en wel naar dat hele bijzonder

verhaal, waarin over ‘het *nieuwe* verbond’ gesproken wordt. Het is de enige keer in het hele Oude Testament, dat dat gebeurt! Ik heb het over – u had dat allang begrepen – Jeremia 31:31-34, onze eerste lezing. Want het is van alle verbondsteksten – en verbondsverhalen toch vooral die tekst die een enorme doorwerking krijgt. Zo bijzonder. Want maar een keer is in het hele Oude Testament sprake van ‘het nieuwe verbond’, daar doet zich – je zou bijna zeggen het omgekeerde voor in het Nieuwe Testament voor, want als het daar over het verbond gaat, dan gaat het daar steeds over ‘het nieuwe verbond’. Van alle verbondsteksten uit het Oude Testament is het steeds deze ene die in het Nieuwe Testament (door)klinkt.

5. Om het bijzondere daarvan op het spoor te komen, wil ik eerst toch nog wat preciezer met u naar Jeremia 31 kijken, onder de vraagstelling waaruit dat nieuwe van het nieuwe verbond nu eigenlijk bestaat. En dan moet u weten dat daar een hele lange discussie over bestaat. Maar is dat nou echt zo moeilijk als gesuggereerd wordt, als je bedenkt dat het nieuwe toch in elk geval een breuk zal moeten bevatten. Er zal verschil moeten zijn met het verleden. Twee keer komen de woorden ‘niet meer’/‘niet langer’ voor. Hoort u maar, in vers 34: ‘Men zal elkaar niet meer hoeven te onderwijzen, met de woorden: ‘Leer de Heer kennen’, want iedereen, van groot tot klein kent mij dan al.’ En opnieuw in datzelfde vers 34 nog een keer: ‘want ik zal hun zonden en vergeven en niet – ‘nooit’ heeft de NBV, en dat kan, maar doe dat dan ook de eerste keer: ‘Men zal elkaar nooit meer hoeven te onderwijzen’ – ‘want ik zal hun zonden vergeven en niet meer gedenken aan wat zij hebben misdaan.’ Kijk, dat is het nieuwe, en door de Nieuwe (!) Bijbelvertaling met dat ‘nooit meer’ hoort u weer dat bestendige, dat langdurige dat ik zojuist noemde. Dat is het nieuwe: dat twee keer ‘nooit meer’ dat we al kenden van Gods verbond met Noach: ‘nooit meer een zondvloed’ (Gen. 9:11,15). En het verbond zelf dan, hoe zit het daarmee, met de overeenkomst zelf? Er mag een breuk zijn met het verleden, maar het verbond zelf bevat de zelfde inhoud: ‘Ik zal u tot een God zijn en u zult mij tot een volk zijn.’ Ziet u het weer: God doet eerst zelf een belofte: ‘Ik zal u tot een God zijn’ en pas daarna vraagt hij wat van zijn partner: ‘en u zult mij tot een volk zijn.’ Ik zou zeggen: en dat kan dan toch ook, als je weet dat Hij zich eerst een God aan jou zal betonen. Ik zeg dat zo wel, maar wil daar geenszins mee suggereren dat het dan wel heel erg simpel is, nee, maar wel: dan kan het wel, als je weet dat Hij voorop gaat: om God voor ons te zijn. Want dan gaat wel iemand voorop die van vergeving weet heeft, die kan vergeven, als de andere partner een keer iets gedaan heeft dat niet volgens de afspraak was. Kijk, dan voel

je aan alles iemand die jou in de ruimte wil zetten en dat ook steeds doet. Iemand die je niet voortdurend laat weten wat je verkeerd hebt gedaan, die je daarmee maar steeds blijft achtervolgen, zoals wij mensen toch nog wel heel vaak doen: steeds maar terugkomend op wat er in het verleden is gebeurd.

6. Kijk, dan kunnen we nu kijken naar het Nieuwe Testament, met die opvallende trek dat als het over het verbond gaat, nu juist met name dat ene zo bijzondere verhaal uit Jeremia daar steeds weer naar voren is gehaald. Hoe zich dat zo laat verklaren? Ach, dat is niet moeilijk in te zien. Dat heeft ermee te maken dat in het Nieuwe Testament dit nieuwe verbond steeds met Jezus verbonden is. Ik moet het sterker zeggen: men zag het nieuwe verbond in hem, in deze messiaanse mens, in deze Jezus van Nazaret, gerealiseerd. Nog beter men zag in hem het nieuwe verbond gepersonaliseerd; het was in hem vlees en bloed geworden.

Leg je Jeremia 31 nu naast hem, dan vallen meer dingen op. Dan kan je van hem zeggen dat God bij hem de wet in zijn binnenste had gelegd, hij had geen onderwijs nodig, hij kende Hem helemaal. Werd er in Jeremia gezegd: ‘en zij zullen mij tot volk zijn’, dan kon je aan hem zien dat die belofte in hem zichtbaar was geworden. Hoe God wilde dat zijn volk voor hem zou zijn, dat zag je in hem. Je zag dat, zeiden ze tegen elkaar, aan zijn leven, maar met name aan zijn dood. Dat verhaal van Exodus 24, over dat bloed van het verbond, dat was niet minder het verhaal dat ze in zijn leven gerealiseerd zagen. Het bracht de schrijver van de Hebreënbrieff ertoe om over hem als hogepriester te spreken en dan ook als iemand die niet het bloed van bokken en kalveren gebruikte om te offeren, maar iemand die zijn eigen bloed gaf. Kijk gemeente, wat er gebeurt is, dat waar in Jeremia 31 helemaal aan het slot gezegd wordt: ‘Ik zal hun zonden vergeven en hun niet/nooit meer gedenken wat zij misdaad hebben’, daar hebben de mensen die rondom hem leefden, daar heeft de eerste christelijke gemeente hem deze Messias Jezus ervaren als de mens in wie de vergeving gestalte kreeg. En weet u wat er ten laatste gebeurde, bij de mens, in wie zij het nieuwe verbond verpersoonlijkt zagen, ze hebben, toen ze de boeken rondom deze persoon bijeenbrachten, hebben ze die bundel diezelfde naam gekregen: ‘Het Nieuwe Testament’.

*Themazondag, 22 juli 2012
Bethelkerk, Den Haag*